

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ i PERINA VUKŠA NAHOD

Tko veže *fertun* oko vrata, a tko *traversu* oko struka?¹

U hrvatskome se standardnom jeziku odjevni predmet koji se pripasuje preko odjeće radi zaštite naziva *pregača*. Ta je riječ izvedena od slavenskoga korijena **preg-* ‘napeti, svezati’, koji se nalazi i u glagolima *upregnuti*, *napregnuti*, *suspregnuti*, *zapregnuti*. Danas je u štokavskim dijalektima ovjerena riječ *pregača* (npr. u govorima Opuzena, Sinja, Podravske Podgajaca, Bogdanovaca, Darde), no često dolazi uz druge dijalektne inačice ili služi za uspostavljanje značenjske razlike, primjerice u Babinoj Gredi *pregača* je ‘pregača oko vrata’, a *zapreg* ‘pregača oko pasa’.

Od istoga korijena **preg-* tvorene su u dijalektima i druge slične riječi koje znače ‘pregača’, npr. *pregač* (Vrpolje, Beravci, Sikirevci, Vrpolje), *pregnjača* (Imotski), *pregljača* (lički štokavski govori), *opreg* (Slavonski Kobaš), *zapreg* (Gradište, Babina Greda, Štitar), *zaprega* (Šaptinovci, Svilaj), *zaprežić* (Orbanići). U hrvatskim su mjesnim govorima zabilježene slavenske izvedenice sa značenjem ‘pregača’ i od drugih osnova: izvedenica od glagola *zastrijeti* ‘pokriti’ zabilježena je u liku *žuastor* na Istu (usp. i češki *zástěra* ‘pregača’), a izvedenice od glagola *zasloniti* ‘zakloniti, pokriti’ zabilježene su u štokavskim govorima u Lici (*zaslan*, *zaslun*) te u čakavskim govorima Senja i Otočca (*zaslon*).

U mnogim kajkavskim i štokavskim govorima temeljna je riječ za ‘pregaču’ posuđenica iz njemačkoga regionalnog *Vortuch*, odnosno bavarsko-austrijskoga *Fürtuch* (od njemačkoga *vor* ‘ispred, pred’ i *Tuch* ‘rubac, krpa’). U hrvatskim govorima odrazi tih njemačkih riječi katkad su *fertuh* (npr. u Jagnjedovcu) ili *fertuf* (npr. u Varaždinu), a najrasprostranjenije su inačice u kojima je cijeli završetak zamijenjen sufiksom *-un*: *fertun*, primjerice u govorima Sopja, Čazme, Bebrine, Garčina, Slavonskoga Kobaša, Davora, Čazme, Krapine, Zdenčine, Gornje Garešnice, rjeđe *-on*: *ferton* (Sveti Đurđ, Ludbreg). U nekim govorima postoji značenjska razlika, pa je primjerice u Donjim Andrijevcima *fertun* ‘pregača oko struka’, a *fertun s prsjem* ‘pregača oko vrata’.

U kajkavskim govorima u značenju ‘pregača’ proširena je još jedna posuđenica iz njemačkoga. Riječ je o odrazima njemačkih riječi *Schürze*, *Schurz* ‘pregača’ (izvorno ‘odrezani, kratki (odjevni predmet) – u Murskome Središću, Ludbregu, Začretju zabilježeno je *šurc*, a u Varaždinu i *šorc*. Umanjenice su njemačkih riječi *Schürzel* i *Schürzlein*, a njihovi su odrazi u hrvatskim govorima *šircl* (Varaždin, Zagreb,

¹ Ovaj je rad nastao u okviru projekata *Etimološki rječnik – 3. faza* (EtRje3) i *Od fertuna do peruna – dijalektološka i etimološka analiza leksema povezanih sa semantičkim poljem kuhinje* (DIJETA), koje financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

donjosutlanski govori) te *širclyn* (Sveti Đurđ, Ludbreg –(gospodska) pregača') i *širclen* (donjosutlanski govori). U nekim se, pak, govorima razlikuje *šircl* 'pregača oko struka' i *fertun* 'pregača oko vrata', što odgovara etimološkomu značenju riječi *šircl*.

Riječ *kecelja* još je jedna posuđenica sa značenjem 'pregača'. Tako je primjerice zabilježeno u govorima Županje i Bošnjaka. Riječ *kecelja* posuđenica je iz mađarskoga *kecele*, a mađarska riječ potječe iz latinskoga *casula* (odatle potječe i hrvatska riječ *košulja*).

U čakavskim i štokavskim govorima blizu obale redovito se pojavljuju romanske posuđenice – odrazi mletačke riječi *traversa* 'pregača' (od latinskoga *transversus* 'poprečno postavljen'). Inačice su mnogobrojne, razlikuju se u rodu (ženski ili muški), početnome slogu (*tra-*, *tar-*, *tr-*) te završetku (*-ersa*, *-erša*, *-erša*, *-erca*, *-esa*, *-eša*, *-eza*, *-esla*). Fonološke se razlike redovito mogu objasniti fonološkim sustavima pojedinih govora. Većina je odraza u ženskome rodu: *traversa* (Kršan, Dubašnica Studena, Zlarin, Brusje, Blato na Korčuli, Desne, Dubrovnik), *traversa* (Hvar, Komin, Vis), *traversa* (Kostrena, Klis), *traverca* (Prapatnice, Metković), *travesa* (Unije, Vojnić, Mrzla Vodica), *traveša* (Škabrnja), *traveza* (Tribunj), *travesla* (Omišalj, Nugla). U muškome se rodu pojavljuju inačice *travers* (Mraclin, Karlobag), *traveras* (Trogir), *traveres* (Vrbnik), *traveros* (Dobrinj), *traves* (Kastav). S početnim *tar-* zabilježene su inačice *tarves* (Kraljevica, Viškovo), *tarvez* (Crikvenica, Lič, Mrkopalj), *tarveša* (Ist), *tarversa* (Olib), *tarviesla* (Ugljan), a s početnim *tr-* zabilježena je inačica *trves* u Pazinu te u Rovinjskome Selu *trvešin*.

U manjemu broju govora prisutna je još jedna romanska posuđenica, iz talijanskoga *grembiule* 'pregača' (izvedenica od *grembo*, od latinskoga *gremium* 'krilo, skut, naručje'). Tako se u Labinu za pregaču kaže *grembjul*, dok je u Belome *grembjule* 'pregača do ispod vrata', a *tarvesa* 'pregača do pojasa'.

Preplatite se na dvanaesto godište *Hrvatskoga jezika!*

Preplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihjj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihjj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*". Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.